

Ihminen osana luontoa: ekologinen realismi ja kestävä taloudellinen organisoituminen

Toni Ruuska, KTT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto (toni.ruuska@helsinki.fi)

Kristoffer Wilén, KTM, väitöskirjatutkija, Hanken Svenska handelshögskolan (kristoffer.wilen@hanken.fi)

Pasi Heikkurinen, KTT, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto (pasi.heikkurinen@helsinki.fi)

Johdanto

Uudella geologisella aikakaudella ihmislajin valta suhteessa muihin lajeihin on kasvanut ennennäkemättömän suureksi (Ruuska ja Heikkurinen, 2018). Tämä vallan epäsuhta on muuttanut ihmisen luontosuhdetta huomattavasti, varsinkin teollisen vallankumouksen myötä, sekä sitä tapaa, jolla ihmiset organisoivat taloudellista toimintaansa. Tällä niin kutsutulla ihmisen aikakaudella eli antroposeenissa (Crutzen ja Stoermer, 2000; Crutzen, 2002; Waters ym., 2016) luonto näyttäytyy eritoten resurssivarastona, joka on olemassa palvellakseen ihmisten moninaisia teknistaloudellisia pyrkimyksiä (ks. Heidegger, 1977; Foster, 2009; Steffen ym., 2015; Toivanen ja Peltari, 2017). Ihmiskeskeisestä ajattelu- ja olemisentavasta käsin tämänkaltainen välineellinen suhtautuminen luontoon ei näyttäydy ongelmallisena, mutta sen on kuitenkin osaltaan väitetty johtaneen eksistentiaaliin ongelmiin, kuten ilmastonmuutokseen ja kuudenteen massasukupuuttoon (Purser ym., 1995; Oittinen, 2011; Ceballos ym., 2015; Heikkurinen ym. 2016) ja näin ollen juuri luontosuhteen voi nähdä olevan kestävyyskriisin keskiössä. Tähän ”kehityskulkuun” liittyen kysymme tässä artikkelissa, mitä länsimaista kulttuuria ja sen nykykriisejä heijastelevat humanistiset ja posthumanistiset teoreettiset ja filosofiset lähestymistavat tarjoavat kestävään taloudelliseen organisoitumiseen?

Kirjoituksemme päätavoitteena ja -kontribuutiona on kehitellä kokoavaa ja kattavaa tapaa tutkia ja käsitellä luontoa luonnossa, jota kutsumme ekologiseksi realismiksi. Ekologinen realismi teoreettisena viitekehyksenä rakentuu kriittisen realismin (kts. esim. Archer ym., 1998), historiallisen materialismin (kts. esim. Marx ja Engels [1846] 1998, Foster, 2000; Malm, 2018) sekä luontokeskeisen ja syväekologisen (kts. esim. Naess, 1989; Heikkurinen ym., 2016) ajattelun pohjalle (kts. myös Bonnedahl ja Heikkurinen, 2018; Bonnedahl ja Caramujo, 2019). Sen pääperiaatteiden mukaisesti luonto ei pelkisty välineeksi, vaan kestävä elo maapallolla perustuu ennemmin luontokeskeisiin olemisen tapoihin sekä luontokeskeisiin arvoihin ja käytäntöihin. Pohdimme myös kirjoituksemme lopuksi miten kestävää taloudellista organisoitumista tulisi lähestyä ekologisen realismin näkökulmasta.

Väitämme myös, etteivät monet olemassa olevat humanismin ja posthumanismin ajatussuuntausten ja -virtausten (kuten esim. konstruktionismi, ”hybridismi” ja uusmaterialismi) tavat käsitellä luontoa tai luonnon ja talouden kytköksiä edistä ymmärryksen lisäämistä ja/tai poliittista toimintaa kestävyteen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi. Katsomme näiden lähestymistapojen olevan osin harhaanjohtavia ja puutteellisia ja näin ollen riittämättömiä kestävä taloudellisen organisoitumisen

perustaksi. Konstruktionismi, ”hybridismi” ja uusmaterialismi ovat kaikki vaikutusvaltaisia teorioita ja näkökulmia yhteiskunnallisessa ympäristöntutkimuksessa (erityisesti kahden viime mainitun suosion kasvu on ollut viimeisen 15 vuoden aikana merkittävää). Tästä syystä olemme valinneet juuri nämä lähestymistavat tarkastelumme kohteeksi. Aihe ja siihen liittyvä kirjallisuus on kuitenkin niin laaja, ettemme pysty tässä kirjoituksessa esittelemään kyseisiä näkökulmia kattavasti (sama pätee myös ekologiseen realismiin). Keskitymmekin humanismin ja posthumanismin keskeisiin argumentteihin ja niiden tuottamiin johtopäätelmiin suhteessa ekologiseen realismiin ja niiden luontokäsityksiin.

Jaamme Andreas Malmin (2018) kanssa ajatuksen siitä, että vaikka teorioiden ja käsitteiden rooli yhteiskunnallisten ja ekologisten ongelmien ratkaisemisessa tulee aina olemaan rajallinen, ne eivät saisi myöskään toimia esteenä esimerkiksi ekologisen kriisin lievittämiselle tai ymmärryksen tarkentumiselle näistä asioista. Ennen muuta näistä syistä tahdomme tuoda esiin vaihtoehtoisen lähestymistavan tutkia, käsitellä ja ymmärtää luonnon ja talouden välistä vuorovaikutusta. Lähestymistapaamme voi pitää vaihtoehtona humanistiselle ja posthumanistiselle ajattelulle, vaikkakin se osin perustuukin niiden perinnölle. Malmin kirjassaan esittämää kantaa mukaillen on selvää, ettei yksittäinen teoria tai sen kehittely itsessään vielä ratkaise mitään ekologista tai yhteiskunnallista ongelmaa. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö teorioiden kehittely tai kritisoiminen olisi tarpeellista, sillä kritiikin ja vaihtoehtojen kehittelyn kautta on mahdollista päästä käsiksi esimerkiksi nykyisen akateemisen, poliittisen ja yhteiskunnallisen ajattelun ongelmakohtiin sekä siihen millaisia ekologisia ja poliittisia seurauksia tietynlaisella ajattelulla mahdollisesti on. Teoria ja teoreettinen työ voivat siis edesauttaa vaihtoehtojen käytäntöjen syntyä ja niiden suuntaamisessa ekologisesti kestävämpään suuntaan. Ekologinen realismin kehittelyn kautta pyrimme osaltamme edesauttamaan tätä muutosta.

Ekologinen realismi (esim. Bonnedahl ja Heikkurinen, 2018; Bonnedahl ja Caramujo, 2019) on tieteenfilosofinen tarkastelutapa sekä tutkimusmenetelmä. Sen kautta on mahdollista tutkia ja ottaa kantaa ontologisiin kysymyksiin (esim. mitä on olemassa, mitä on, mitä oleminen on?), epistemologisiin kysymyksiin (esim. millaista tietoa on mahdollista saada luonnosta, mitä on tieto ja tietäminen, millaista eri tietoa ja tietämistä on?) ja aksiologisiin kysymyksiin (esim. mitä on tehtävä ekologisen kriisin ratkaisemiseksi, mikä on oikein, mitä on oikeudenmukaisuus ja millaista toimintaa se edellyttää?). Lyhyesti kiteyttäen, ekologisen realismin mukaan ihminen on osa luontoa, laji muiden lajien joukossa. Luonto on olemassa ihmisestä riippumatta ja asioita tapahtuu luonnossa ihmisistä ja heidän olemassaolostaan huolimatta. Luonnon olemassaolo ei siis ole riippuvainen ihmisestä, vaikka ihmiset ovatkin riippuvaisia luonnosta (Heikkurinen ym., 2016). Lisäksi katsomme, että ihmisellä, kuten muillakin lajeilla, on oma erityinen olemisen tapansa ja toimijuutensa, jonka seurauksia voidaan arvioida suhteessa muihin lajeihin, ei-elävään luontoon ja ekosysteemeihin laajemmin katsottuna. Näiden seikkojen ohella, ihmislajin historia on esim. talouden ja teknologian kehityksen suhteen kumulatiivinen, materialistinen ja kulttuurisidonnainen prosessi, joka on täysin yhteen kietoutunut luonnonprosessien kanssa, jotka asettavat kehityksen ja rajat talouksien toiminnalle sekä niiden laadulle (Foster, 2000; Malm, 2018). Näin ollen ihmisen toiminnan tulee olla sopivassa suhteessa muuhun luontoon – myös muilla lajeilla on oikeus lajityypilliseen elämän ja kukoistukseen (Naess, 1989; Heikkurinen, ym. 2016). Luontokeskeisen ajattelun ja toiminnan ei kuitenkaan tarvitse johtaa ekologiseen determinismiin (kts. esim. Bettini ja Karaliotas, 2013) tai reduktionismiin (kts. esim. Daly, 1996), vaan pyrkimyksenä on nimenomaan kehittää holistinen tapa tutkia ja käsittää luonto.

Lähdemme liikkeelle luonnon käsitteellistämisen ongelmallisuudesta. Tämän jälkeen siirrymme tarkastelemaan ekologisen realismin perusolettamuksia lähemmin, mitä seuraa humanismin ja posthumanismin yleisluontoinen kritiikki. Näiden osioiden pohjalta vertailemme lyhyesti ekologisen realismia, humanismia ja posthumanismia toisiinsa niiden ontologisten,

epistemologisten ja aksiologisten perusolettamuksien pohjalta. Päättämme kirjoituksen osioon, jossa pohdimme miten taloudellista organisoitumista tulisi lähestyä ekologisen realismin näkökulmasta.

Luonnon käsitteellistämisen pulmallisuus

Kysymys mitä tai mikä luonto on, on vaikea ja monipolvinen, mikä on varmasti yksi syy miksi monet välttävät käyttämästä koko sanaa tai pidättäytyvät sen määrittelystä (kts. esim. Biro, 2009). Otamme kuitenkin haasteen vastaan ja lähdemme luonnon määrittelyn kohdalla liikkeelle niin sanotusta realistisesta tavasta käsitellä luontoa, jonka miellämme kokonaisuudeksi (von Wright, 1987): luonto on olemassa ja luonto on olemassa ihmisestä tai ihmisen siihen kohdistamista määritelmistä ja erotteluista huolimatta (Naess, 1989). Katsantokantamme ei näin ollen ole ihmiskeskeinen, vaikka määritelmämme ovatkin ihmislähtöisiä. Tämä tarkoittaa sitä, että määrittelemme ja teemme näitä erotteluja, jotta muut ihmiset ymmärtäisivät mitä luonnolla tarkoitamme ja miten siihen tulisi suhtautua vaikkapa lajien välisten näkökulmasta (kts. esim. Elder-Vass, 2015).

Tarkemman realismiin tukeutuvan määritelmän luonnosta on tehnyt Kate Soper (1995) kirjassaan *What is Nature? Culture, Politics and the Non-human*. Hänen mukaansa luontoa ovat 'ne materiaaliset rakenteet ja prosessit, jotka ovat itsenäisiä ihmisen toiminnasta (siinä mielessä, etteivät ne ole ihmisen tuotoksia), ja jonka kausaaliset voimat ovat välttämättömiä edellytyksiä kaikelle ihmistoiminnalle, asettaen rajat myös toiminnan laadulle' (Soper, 1995, s. 132–133, kirjoittajien oma suomennos). Tämän määritelmän mukaan ihminen ei ole luonnosta erillinen osa. Soper tarkoittaa näkemyksemme mukaan "itsenäisyydellä" sitä, että luonto ei kokonaisuutena tarvitse kaikkia osiaan, kuten ihmistä, mutta ihminen tarvitsee luontoa, koska ihmisten olemassa olo riippuu siitä. Von Wrightin (1987) ja Naessin (1989) ja Soperin määritelmät ovat lähtöpiste tarkastelullemme. Pyrimme osaltamme tarkentamaan niitä ja samalla osoittamaan kohtia, joissa vaihtoehtoiset ideat ja tavat käsittää luonto ovat näkemyksemme mukaan vahvempia tai puolestaan puutteellisia tai harhaanjohtavia.

Mutta ennen kuin tutustumme tarkemmin näihin lähestymistapoihin sekä itse ekologiseen realismiin, on huomionarvioista mainita, että vaikka Soperin määritelmä auttaa meitä ymmärtämään sitä mitä olemme tarkastelemassa, on se lopulta vain yksi abstrahointi muiden joukossa. Koska luonto ei rajoitu diskursseihin, sanat tai kirjoitukset eivät koskaan voi täysin tavoittaa luontoa. Kieltä ja määritelmiä käytettäessä on oltava varuillaan, ettei esimerkiksi luonnon kaltaista kokonaisuutta tule pelkistäneeksi joksikin mitä se vain osittain on. Toisin sanoen kieli on ilmaisussaan aina riittämätön ja puutteellinen, mikä on hyvä pitää mielessä myös ekologisen realismin tapauksessa.

Tahdomme siis painottaa, että luonto itsessään pakenee määritelmiä, koska luontoa ei pysty tavoittamaan sen kaikessa rikkaudessaan ja olevaisuudessaan sortumatta yksinkertaistuksiin. Toisaalta taas kattavamman luonto-määritelmän, kuten sen, että 'luonto on kokonaisuus' ongelma on se, että se ei kerro oikeastaan mitään siitä *millainen* luonto on tai *millaista* on olla luonnossa. Käsitteet luonnosta ovat myös pääosin paikka- ja kulttuurisidonnaisia, vaikka voidaan väittää, että tietyllä hetkellä olemassa olevat oliot (esimerkiksi harmaakarhut, ihmiset, ahvenet, kyykäärmeet, hirvikärpässet, rauduskoivut, auringonkukat, jne.) jakavat tietynlaisen olevaisuuden kokemuksen, mikä tekee luonnosta ja luonnossa olemisesta osin universaalia, mutta etenkin paikka-, konteksti oliosidonnaista. Nimittäin kokemus ja käsitys luonnosta on hyvin erilainen esimerkiksi

Antarktiksella kuin Amazonin sademetsässä tai vaikkapa ihmisellä pohjoisissa havumetsissä tai tonnikalalla Tyynen valtameren syvyyksissä.

Tämän perusteella voidaan myös väittää, ettei ihmiskunnalla ole kirjavan historiansa saatossa ollut mitään yleispätevää tai jaettua käsitystä siitä mitä luonto on. Toisaalta, vaikka on ongelmallista väittää tietyn luontokäsityksen johtaneen esimerkiksi ekologisen kriisin syntyyn, voidaan kuitenkin sanoa, että tietynlainen luontokäsitys on vähintäänkin tukenut tai edesauttanut kyseisen kriisin syntyä ja pitkittänyt sen kestoja. Tästä näkökulmasta käsin hyvä asia on se, että tämä tilanne ja kehitys voidaan muuttaa myös päinvastaiseksi vaikkakin tämä matka on todennäköisesti pitkä ja kivikkoinen. Ihminen on joka tapauksessa kykenevä muuttamaan ajatteluaan ja käsityksiään luonnosta myös kestävämpää luontosuhdetta tukevaan suuntaan. Mutta millainen olisi kestävämpi käsitys ja suhde luontoon? Esittelemme seuraavaksi ekologisen realismin perusolettamukset, joiden katsomme tukevan kestävämmän luontokäsityksen syntymistä sekä kestäväää taloudellista organisoitumista.

Ekologisen realismin perusolettamukset

Ekologisen realismin voi katsoa pohjautuvan kriittiseen realismiin (esim. Archer ym. 1998), (historialliseen) materialismiin (esim. Marx ja Engels, [1846] 1998; Bhaskar, 1983; Foster, 2000; Malm, 2018) syväekologiaan (esim. Naess, 1989; Heikkurinen ym., 2016), ekofenomenologiaan (esim. Bannon, 2014) sekä vahvaan kestävyYTEEN (esim. Bonnedahl ja Heikkurinen, 2018). Näiden ajatusperinteiden ja –virtausten sekä kirjoittajien aiempien tuotoksien pohjalta (kts. esim. Heikkurinen ym. 2016) rakentuu synteesi, jota nimitämme ekologiseksi realismiksi. Siinä kriittiseen realismiin tukeutuen luonto on olemassa ihmisestä riippumatta ja luonnosta voidaan saada tietoa, joskin vaillinaista, ja usein vain kokemuksellista ja subjektiivista sellaista (tässä kohtaa vahvasti fenomenologiaan tukeutuen). Historiallista materialismia mukaillen luonnon materiaalis-historialliset prosessit ja kehityskulut asettavat ihmistoiminnalle kehityksen ja rajat. Niiden puitteissa ihminen ja ihmisyhteisöt ovat kehittyneet ja kehittäneet esimerkiksi teknologiaa ja erilaisia taloudellisia organisoitumisen tapoja, kuten feodaaliyhteiskunta ja teollinen fossiilikapitalismi (Malm, 2016). Ekologiseen realismiin lukeutuvien, syväekologisen ja vahvan kestävyYTEEN näkökulmien mukaisesti ihmistoiminnan tulee olla kestävässä, eettisessä ja oikeudenmukaisessa suhteessa muuhun luontoon nähden. Näiden melko yleisten periaatteiden pohjalta esittelemme alla tiiviisti ekologisen realismin peruseriaatteita, joissa sekoittuvat ontologiset, epistemologiset ja aksiologiset kysymykset vaihtoehtoisen ja kestävämmän luontokäsityksen näkökulmasta.

Yhdenvertaisuus ja riippuvaisuus

Antroposeenin aikakaudella ihmiskeskeinen maailmankuva kriisissä. Sen sijaan, että ihminen olettaa itsensä muusta luonnosta erilliseksi ja luonnon etupäässä valtavaksi ja ehtymättömäksi resurssivarastoksi, ihmiskunnan tulisi hyväksyä, että ekosysteemit ovat rajallisia (Georgescu-Roegen, 1975; Daly, 1979; Steffen ym., 2015) ja, että luonnon kunkin ekosysteemin osat ovat riippuvaisia kokonaisuudesta (Naess, 1989). Luontokeskeisen ajattelun mukaan, jota siis ekologinen realismi edustaa, luonto on kokonaisuutena tärkeämpi kuin ihminen, koska ihminen on vain yksi eläinlaji muiden joukossa (Ketola, 2008), yhtä tärkeä ja arvokas kuin muut lajit, muttei tärkeämpi ja arvokkaampi.

Ihmisyhteisöt vastaanottavat laajan kirjon elämää ylläpitäviä asioita ekosysteemeiltä, kuten ilma, vesi, maaperä, mineraalit, energia, eläimet, kasvit ja mikrobit (Starik ja Rands, 1995). Ihminen on

fyysisesti riippuvainen ekosysteemien verkostosta, jotka muodostavat elonkehän ja luonnon kokonaisuuden. Luontokeskeisen ajattelun mukaan itsenäinen osakokonaisuus, esim. jalkapallojoukkue, on luontoon sisältyvä tai tarkemmin ekosysteemin sisäinen kokonaisuus, mikä tarkoittaa myös, että jalkapallojoukkue on riippuvainen ekosysteemistä. Ekosysteemi itsessään ei ole riippuvainen jokaisesta osakokonaisuudesta, jonka se 'sulkee sisäänsä'. Se, että esim. jalkapallojoukkue on riippuvainen ekosysteemistä, mutta ekosysteemi ei ole riippuvainen jalkapallojoukkueesta (kts. Heikkurinen ym., 2016), merkitsee hierarkkista suhdetta osan ja kokonaisuuden välille. Ihmisten toiminnalla on toki vaikutusta ekosysteemeihin, mutta tämä suhde on epäsymmetrinen: ihmiset voivat vaikuttaa ilmastoon polttamalla fossiilisia polttoaineita, jolloin eri kokonaisuuksien (ihmiskunta-ilmasto) välillä on keskinäistä vuorovaikutusta, mutta tämä ei tee ilmastoa riippuvaiseksi ihmisestä (kts. myös Malm, 2018).

Historiallisuus, materiaalisuus ja erityisyys

Vaikka aika on tavallaan vain ihmisen idea ajasta, voi silti sanoa, että ”ajan kuluessa” tapahtuu asioita. Tämä johtuu siitä, että ”historia”, tai ”aika”, on materiaalis-energeettinen prosessi. Tänään rakennetut materiaaliset objektit, kuten tiet ja sillat, ovat suurella todennäköisyydellä olemassa myös huomenna, ellei niitä järjestelmällisesti tuhota. Universumi kokonaisuutena on fyysisesti olemassa käyden läpi eri vaiheita, sisältäen erilaisia enemmän tai vähemmän materiaalisia aineksia ja yhdisteitä (kuten kulta, vety, lyijy, hiili, selluloosa, vesihöyry, ultraviolettisäteily, valo). Ihmisen historia on kehkeytynyt vuorovaikutuksessa maapallon ja elonkehän luonnonprosessien kanssa, jotka ovat asettaneet sille puitteet ja toiminnan rajat (Soper, 1995). Ihmisen historia on ollut monessakin mielessä kumulatiivinen: seuraavat sukupolvet ovat hyödyntäneet edellisten sukupolvien tietoja, taitoja ja työvälineitä, ja kehittäneet (tai pidättäytyneet kehittämästä) niitä eteenpäin siirtääkseen ne taas seuraaville sukupolville (Foster, 2000). Aika ajoin tämä prosessi on katkennut heimojen, kansojen tai sivilisaatioiden kadotessa, mutta vaikka jokin kulttuuri ”lakkaa olemasta” se ei silti katoa kokonaan, vaan jättää jälkeensä fyysisiä jälkiä ja todisteita sen olemassaolosta.

Ihmisten toiminnalle luonteenomaista ja erityistä suhteessa muuhun luontoon on ollut valmistaa työvälineitä ruoan hankintaan ja asumuksen rakentamiseen, tai valmistaa vaatteita ja varustuksia osaksi erinäisiä sosiaalisen olemisen muotoja (Georgescu-Roegen, 1975). Vaikka osa eläinlajeista hyödyntääkin yksinkertaisia työkaluja toiminnassaan, ihminen on ainoa eläin, joka valmistaa työkaluja yhdistelemällä eri aineita toisiinsa ja ainoa, joka valmistaa työkaluja valmistaa toisia työkaluja (Malm, 2018, s. 165–166). Tämän lisäksi ihmisen suhde työkaluihin on erilainen kuin esimerkiksi apinoilla: ihmisten tapa käyttää työkaluja on lähtökohtaisesti sosiaalinen, mutta myös abstraktioon pohjautuva. Ennen työvälineen valmistusta, sen käyttötarkoitus on kuviteltu ja sekä muoto että valmistustapa suunniteltu ennakoon (Marx, [1867] 2013). Jo näiden esimerkkien kautta voimme todeta, että vaikka ihminen on eläinlaji muiden joukossa ja riippuvainen häntä ympäröivien ekosysteemien toiminnasta, ihmiskunnalla on oma erityinen menneisyytensä ja tapansa olla olemassa. Yhtä lailla ihmisen, ihmisyhteisöjen ja heidän luomuksiensa vaikutus ympäröivään luontoon on erityinen, niin kuin on myös kaikkien muiden elävien olentojen, organismien ja bakteerienkin.

Toimijuus, luontaisuus ja oikeus olemassaoloon

Ekologisen realismin mukaan ihmisen toiminnan seurauksia ja vaikutuksia sekä ihmiseen, yhteiskuntaan että muuhun luontoon voidaan (ja tulee) arvioida. Ilmasto on muutoksessa tällä hetkellä pääosin sen takia, että erityisesti eräät ihmiskunnan edustajat ja heidän edustamansa organisaatiot polttavat valtavia määriä fossiilisia polttoaineita, josta syntyvät päästöt vaikuttavat ilmastoon (Malm, 2018). Syy-seuraus -suhde paikantuu tässä kohtaa nimenomaan ihmisen toimintaan, eli niihin, jotka polttavat fossiilisia polttoaineita, eikä vaikkapa hiilidioksidiin, jota

polttamisesta vapautuu ilmakehään. Tällä tavoin on mahdollista jälleen tarkentaa erilaisten toimijoiden vaikutuksia niitä ympäröivään luontoon ja jäljittää syy-seuraus-suhteita esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyvissä kysymyksissä (mt.). Ilmastonmuutoksen syynä ovat pääosin ihmislajin toimet, eivätkä esimerkiksi kalojen tai hyönteisten. Myöskään kivihiili tai öljy eivät ole itsestään kaivautuneet maasta ja syttyneet palamaan, vaan sen ovat tehneet ihmiset. Näin ollen ihmisten tulee muuttaa toimintaansa, jotta kasvihuonekaasupäästöt saadaan minimoitua tulevaisuudessa eikä haastaa lehmää oikeuteen niiden metaanipäästöjen takia.

Luontokeskeisen ajattelun mukaisesti ihmisen toiminnan tulee olla sopivassa suhteessa muuhun luontoon – myös muilla lajeilla on oikeus lajin luontaiseen elämään ja kukoistukseen (Naess, 1989; Heikkurinen, ym. 2016). Ekologisen realismissa, kuten luontokeskeisessä ajattelussa yleisesti, katsotaan itseisarvon ulottuvan kaikkeen elävään – kaikilla ekologisilla organismeilla on oikeus olemassaoloon (Purser ym., 1995). Ihmisen ololle ja elolle, erityisesti antroposeenin aikakaudella, tämä tarkoittaa harkintaa ja rajoja toiminnalle. Syväekologisia periaatteita mukaillen, ihmisellä ei ole oikeutta vähentää elämänmuotojen rikkautta ja monimuotoisuutta kuin silloin, kun on kyse elintärkeiden tarpeiden tyydyttämisestä (Naess ja Sessions, 1984). Näitä periaatteita seuraten ihmisten taloudelliset toimet, tarpeet ja halut tulee siis aina asettaa suhteeseen muita lajeja ja ekosysteemejä kohtaan (Ruuska ja Heikkurinen, 2018).

Humanistisen ja posthumanistisen luontoajattelun kritiikki

Välineellinen luontokäsitys (Heidegger, 1977; Foster, 2009; Steffen ym., 2015) on syntynyt historian kuluessa. Se on siis peräisin jostakin. Jotkin tapahtumat, historialliset kehityskulut ja kulttuurisidonnaiset tekijät ovat vaikuttaneet siihen, että etenkin länsimaalaisessa kulttuurissa ihminen on nähty muusta luonnosta erillisenä ja erityisenä olentona (Taylor, 2007). Vaikka on hyvin vaikeaa kohdistaa ja erotella tarkasti näitä tapahtumia ja kulttuureita, josta välineellinen tapa suhtautua luontoon periytyy, voidaan se, ainakin jossain määrin, paikantaa humanistiseen ajatteluun ja katsantokantaan (White, 1967). Humanistista käsitystä luonnosta on viimeisten vuosikymmenten saatossa noussut haastamaan niin kutsuttu posthumanistinen ajatussuuntaus. Vaikka posthumanismi on ilmiönä ja ajatussuuntauksena monipolvinen, voidaan siitä erottaa tietyt sisäiset yhteneväisyydet ja pääpiirteet (kts. esim. Malm, 2018). Huolimatta siitä, että posthumanismi on osittain pystynyt haastamaan humanistisen perinteen ihmiskeskeisen tavan käsittää luonto, piilee myös posthumanismissa omat ongelmansa kestävä luontokäsityksen näkökulmasta. Aloitamme tämän kritiikkiin painottuvan osion yleisluontaisella kuvauksella humanismin keskeisistä ongelmakohdista sen luontokäsitykseen liittyen, jonka jälkeen siirrymme tarkastelemaan posthumanismin eri suuntauksia ja käsityksiä. Kritiikin ohella tämän osion tehtävänä on tuoda esiin niitä kohtia ja tekijöitä, jossa ekologinen realismi osaltaan tukeutuu humanismiin ja posthumanismiin (näitä tekijöitä käydään tarkemmin läpi seuraavassa osiossa).

Charles Taylor tuo esiin kirjassaan *A Secular Age* (2007, kts. myös Taylor, 1992) historiallis-kulttuurisen käänteeseen, minkä hän katsoo johtaneen nykyiseen ihmiskeskeiseen humanistiseen kulttuuriin (kts. myös White, 1967). Tämä käänne sijoittuu uuden ajan alkuun 1600- ja 1700-lukujen taitteeseen. Taylorin mukaan siihen aikaan tapahtui muutos ihmisten ajattelussa ja itse ymmärryksessä suhteessa Jumalaan ja luontoon: Jumalan luoma valtakunta ei ollutkaan valmis, vaan keskeneräinen ja oli ihmisten vastuulla tehdä siitä kokonainen. Näin ihminen alkoi ymmärtää itsensä yhä enemmän Jumalan luomistyön jatkajana, jolloin ihminen kohotti itsensä muiden lajien yläpuolelle, jopa irti muusta luonnosta, luomakunnan herraksi. Teollinen ja tieteellinen vallankumous ovat omalta osaltaan vahvistaneet tätä ihmiskeskeistä ja ihmisen erityisyyttä

korostavaa kulttuurista käännettä antamalla ihmiselle mahtavat välineet hallita ja muokata luontoa (White, 1967).

Humanistista tapaa korostaa ihmisen erityisyyttä ja sen pohjalta syntyvää maailmankuvaa on kritisoitu laajalti (kts. esim. Heidegger, 1978; Foucault, 1970; 1984; Soper, 1986), mutta tähän kritiikkiin syventymisen sijaan, painotamme humanismin ihmiskeskeisyyttä juuri sen luontokäsitykseen liittyen. White (1967) on todennut tunnetussa artikkelissaan ihmiskeskeisen tavan suhtautua luontoon juontuvan paljon pidemmälle ja syvemmälle historiaan, aina kristinuskon alkua ajoille asti. Joka tapauksessa Whiten ja Taylorin historian tulkinnoilla on yhteistä se, että ne pyrkivät selittämään sitä, miksi erityisesti länsimaissa ihminen ja luonto on nähty toisistaan erillisinä kategorioina. Toisaalta ne pyrkivät myös kuvailemaan modernin ja uuden ajan ihmisen suhdetta luontoon lähinnä luonnon hyväksikäytön ja taloudellisen arvottamisen näkökulmasta.

Tämän ihmiskeskeisen ja dualistisen tavan käsittää luonto on myös katsottu laajemmin olevan osa länsimaista filosofista perintöä aina Platonista lähtien (kts. esim. *Timaios* dialogi, 1999), mihin ovat myös vaikuttaneet Descartesin tekemä kehon ja mielen erottelu (esim. Bateson, 1979) sekä Bacon välineellinen luontokäsitys (esim. Taylor, 1989, s. 230-2; Malm, 2018, s. 209-10). Vaikka kartesiolainen dualismi onkin joissakin yhteiskuntatieteellisissä suuntauksissa kuopattu aikansa eläneenä ontologisena katsantokantana (esim. Bateson, 1979; Heikkurinen ym. 2019), se ei ole näkemyksemme mukaan vaikuttanut vallitsevaan välineellisen ja ihmiskeskeisen luontokäsityksen hiipumiseen länsimaissa. Kartesiolaisen dualismin sijaan, modernissa ympäristöajattelussa erityisesti Baconilta ja hänen aikalaisiltaan peräisin olevan luontokäsityksen on tulkittu osaltaan johtaneen ihmisen ylivaltaan muuhun elonkehään nähden sekä ylipäätään luonnon aliarvostukseen, jonka seurauksena luontoa on pidetty mekaanisia lakeja noudattavana raaka-ainevarastona, minkä päätehtävänä on ollut palvella ihmiskuntaa ja sen moninaisia teknis-taloudellisia pyrkimyksiä (kts. Oittinen, 2011, s. 11–12). Tätä käsitystä luonnosta ja sen tarkoituksesta ovat puolestaan tukeneet vallinneet talous-poliittiset ideologiat sekä teollistuminen ja fossiilikapitalismin kehittyminen, jotka perustuvat talouskasvuun ja luonnon(varojen) laajamittaiseen hyväksikäyttöön (Moore, 2015; Malm, 2016; Ruuska, 2018). Myöskään marxilainen ja kapitalismikriittinen humanismi ei ole tuonut ihmiskeskeiseen luontokäsitykseen muutosta: marxilainen teoria, tutkimus ja politiikka kun ovat olleet historiansa perusteella enimmäkseen teollisuutta puoltavia sekä edistys- ja teknologiauskoisia (kts. esim. Benton, 1989; Wendling, 2009; Pylkkö, 2011).

Nykyajattelussa ja -tutkimuksessa humanistista perinnettä edustavat ennen muuta tietyt konstruktionistiset tavat jäsentää erityisesti ihmisten maailmaa. Vaikka ideat luonnosta – kuten kaikki ideat – ovat sosiaalisia konstruktioita, luonto itsessään ei ole pelkisty mihinkään ideaan (niin kuin jo aiemmin mainitsimme). Ilmaston lämpeneminen ja sen käsitteellistäminen eivät ole sama asia (Soper, 1995). Fossiilisten polttoaineiden polttaminen lämmittäisi ilmastoa vaikka emme pystyisi tätä käsittämään tai vaikka meillä ei olisi olemassa tarvittavia välineitä lämpenemisen mittaamiseen (Malm, 2018). Tätä ajattelua vasten, ”idealistinen konstruktionismi” väittää kärjistetysti, ettei ole olemassa muuta luontoa tai luontokäsitystä kuin se joka syntyy ihmisen ideoiden kautta (Biro, 2009). ”Kirjaimellisen konstruktionismin” mukaan taas kaikki luonto on enemmän tai vähemmän ihmisen tuottamaa. Kun ihminen kohtaa ”luonnon”, tulee luonnosta silloin ihmisen tuotos. Mutta jonkin asian, esimerkiksi marmorikiven muokkaaminen patsaaksi ei ole sama kuin marmorin valmistaminen tai tuottaminen. Jonkin asian tuottaminen tarkoittaa, ettei sitä ollut ennen olemassa. Puhelin on ihmisten tuottama esine, mutta esimerkiksi hiilen kierto ei ole sitä, vaikka ihminen onkin vaikuttanut siihen (Malm, 2018).

Konstruktionistiset tavat käsittää todellisuus ovat edelleen vaikutusvaltaisia lähestymistapoja yhteiskunnallisen (ympäristö)tutkimuksen tekemisessä, mutta niiden suosio vaikuttaa tällä hetkellä

olevan huomattavasti pienempi kuin Bruno Latourin monien kirjoitusten pohjalta syntyneen toimijaverkkoteorian (ks. esim. 1993; 2005; 2014) tai Coolen ja Frostin (2010) sekä Baradin (2003) puolustaman ja Latourista inspiraationsa ottaneen uusmaterialismin tai Harawayn (2016) ja Wolfen (2010) posthumanismin, jota voidaan pitää jonkinlaisena katto- tai sateenvarjokäsitteenä näille lähestymistavoille. Posthumanistiset teoreettiset ja tieteenfilosofiset lähestymistavat ovat syntyneet osaltaan reaktiona humanistiselle ajattelulle ja yleisesti onnistuneet irtautumaan humanistisen perinteen ihmiskeskeisyydestä ja dualistisesta tavasta käsittää luonto ja yhteiskunta. Kuitenkin myös posthumanistisissa näkökulmissa piilee omat ongelmansa erityisesti liittyen kysymyksiin syy-seuraus-suhteista, vastuusta ja toimijuudesta.

Andreas Malm (2018, luku 2) huomauttaa kriittisessä tarkastelussaan, että toimijaverkkoteoriassa, tai hybridismissä niin kuin hän sitä kutsuu, yhteiskunta ja luonto – sosiaaliset ja luonnolliset ilmiöt – ovat sekoittuneet toisiinsa siinä määrin tai ne ovat aina olleet sekoittuneita niin, että niistä on ”tullut yhtä”. Tämän näkemyksen mukaan sekoittuneisuus, siis se, että asiat ja kokonaisuudet (kuten ihminen, auto, betonisilta ja joessa virtaava vesi) ovat tekemisissä toistensa kanssa, tarkoittaa sulautumista hybridiksi (tai kvasiobjektiksi, kts. Latour, 1993). Hybridi on näin toimijaverkko tai kooste, joka on osittain ihmisen muokkaamaa luontoa ja luonnon ainesta (esim. auto ja betonisilta), osin ihmisen muokkaaman luonnon vaikutusta muuhun kuin ihmisluontoon (betonisillan vaikutus veden virtaamiseen) ja osittain muuta kuin ihmisluontoa (joessa virtaava vesi). Huomionarvoista tässä kuitenkin on, ettei eri kokonaisuuksien vaikutusta toisiinsa tai niiden laatueroja pyritä systemaattisesti purkamaan (kts. Latour, 1993; Wapner, 2013).

Näin ollen ei ole olemassa enää ”yhteiskuntaa” tai ”luontoa”, vaan hybridejä ja toimijaverkkoja. Hieman kärjistäen ja viemällä argumentin sen loogiseen lopputulemaan voimme todeta, että hybridiajattelun mukaan on vaikea sanoa, mikä aiheuttaa ilmastonmuutoksen nimenomaan sen takia, ettei ihmiskunnan toimia, kuten esimerkiksi öljy-yhtiöiden toimintaa, pyritä systemaattisesti erottelemaan muusta luonnosta. Vaikka kartesiolaisen perinteen dualismi puretaan hybridiajattelussa onnistuneesti, epäselväksi jäävät kysymykset analyyttisistä eroista sekä etenkin toimijuudesta ja siitä miten se rajataan (kts. Malm, 2018, luku 2). Toimijuuteen liittyvä keskustelu on tärkeä erityisesti sen takia, että ihmiskunnan valta on kasvanut maapallolla suhteettoman suureksi muuhun elonkehään nähden (Ruuska ja Heikkurinen, 2018). Ihmisellä on siis suuri vastuu tekemisistään ja on tärkeää, että näitä tekemisiä ja niiden seurauksia voidaan arvioida suhteessa muuhun luontoon erityisesti ekologisen kriisin aikakaudella.

Fyysisessä tai materiaalisessa mielessä luonto ja yhteiskunta ovat aina olleet tekemisissä toistensa kanssa (Foster, 2000). Tämän sekoittuneisuuden tuloksia voidaan kutsua osien ja kokonaisuuksien yhdistelmiksi, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että ne olisivat välttämättä hybridejä. Yhteiskunta ja luonto ovat toki ontologisesti sekoittuneita, mutta hybridiajattelussa ei lähtökohtaisesti pyritä tekemään analyyttisiä erotteluja siitä mitä tässä ”sekoittuneisuudessa” tapahtuu eri toimijoiden vaikutuksesta. Toisin sanoen eri toimijoiden väliset (valta)suhteet, tai syy-seuraus –suhteet ylipäätään, jäävät epäselviksi.

Luonto ja yhteiskunta ovat ilman muuta materiaalisesti sekoittuneita toisiinsa, kuten myös Hornborg (2016; 2017) ja Malm (2018) esittävät, mutta ne tulisi heidän mukaansa pitää erillään analyyttisinä kategorioina, mikäli halutaan ymmärtää sosiaalisten järjestelmien ja –suhteiden tai yksittäisten ihmisten kasvanutta valtaa vaikuttaa, muuttaa ja tuhota luontoa. Muussa tapauksessa vaikea osoittaa syy-seuraussuhteita tai ottaa vastuuta tekojen seurauksista saati edes ymmärtää asioiden sekoittuneisuutta. Esimerkiksi Meksikonlahdella vuonna 2010 tapahtuneen Deepwater Horizon öljynporauslautan räjähdysten, uppoamisen ja valtavan öljyvuoden syitä tai vastuutahoja

olisi vaikea selvittää, mikäli emme lähtökohtaisesti pyri tekemään erotteluja ihmisten tekojen, työskentelymenetelmien ja teknologioiden välillä tai niiden suhteesta muihin luonnonprosesseihin.

Ajatus siitä, että materiaalilla on väliä tai se, että kaikki on materiaa – on itsestäänselvyys monille. Silti tämä huomio vaikuttaa olevan uusmaterialistisen ajattelun kasvavan suosion taustalla. Mutta uusmaterialistinen ajattelu ei tyydy tai pysähdy tähän, kuten Malm (2018, luku 3) toteaa poleemiseen tyyliinsä. Tämän ”materiaalisen käänteen” mukaan kaikella materiaalilla on toimijuus (Develennes ja Dillet, 2018). Ilmastomuutoksen tapauksessa toimijoina eivät siis ole pelkästään ihmiset vaan myös öljy ja kasvihuonekaasut – jotka eivät vain *vaikuta* vaan ovat myös *aktiivisia* toimijoita (Frow, 2010; LeCain, 2015; Otter, 2010). Uusmaterialismin mukaan kaikella, jolla on jokin vaikutus toiseen (esim. kun veitsi leikkaa tomaattia), on myös toimijuus (Latour, 2005). Mutta missä tarkoituksenmukaisessa mielessä öljyllä, kivihiilellä tai kasvihuonekaasuilla on toimijuutta? Jos toimijuuden määritelmä on niin laaja, että se menettää merkityksensä, on vaikea nähdä miten se edesauttaa ekologisen tuhon pysäyttämiseksi (Hornborg, 2016; Malm, 2018). Jälleen hieman kärjistäen jos ”kirjaimellisen konstruktionismin” johtopäätös on, että ihminen voi muokata luontoa miten vain, uusmaterialistinen ajattelu osoittaa kohti toista ääripäätä: ihmiset eivät voi tehdä käytännössä juuri mitään tuhoisan kehityskulun pysäyttämiseksi sen takia, koska emme pyri tekemään eroja toimijuuden tai toimijoiden kesken (Develennes ja Dillet, 2018; Malm, 2018).

Tämän lisäksi joissakin posthumanistisissa virtauksissa keskeisenä tapahtumana pidetään sitä historiallista hetkeä, jolloin ihminen ei enää ole maapallolla hallitsevassa asemassa, mikä on joidenkin ajattelijoiden mukaan jo täällä (Wolfe, 2010), koska esimerkiksi ilmastomuutoksen takia myrskyt ovat voimistuneet. Näin ollen luonto on ikään kuin ”tullut takaisin”. Ekologisen tuhon lievittämisen ja kestäväen taloudellisen organisoitumisen näkökulmasta posthumanistisia ajattelutapoja voidaan pitää ongelmallisena, mikäli Malmin (2018) tulkinta niistä on oikea, sen takia, että posthumanistinen teoria sanoutuu jossain määrin irti ihmisen vastuusta ”korjata jälkensä”.

Tahdomme ekologisen realismin kautta painottaa sitä, että ihminen on erityisesti talouteen liittyvän toimintansa kautta vaikuttanut ilmastoon sillä tavalla, että myrskyt ovat voimistuneet. Ihmiskunnan toimet ovat myös kiihtyvän luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen taustalla. Mikään muu laji ei ole saanut aikaiseksi tällaista muutosta ja tuhoa (Hamilton, 2017). Näin olleen tämän tuhoisan kehityskulun kääntäminen vaatii toimia ennen muuta ihmiskunnalta: sen on lopetettava elämän puitteiden tuhoaminen ja mitä nopeammin sen parempi. Voimme kutsua tämän tilanteen vaatimaa toimintaa metodologiseksi ihmiskeskeisyydeksi, tekemällä eron näin ihmiskunnalta vaadittavaan toimintaan ekologisen kriisin aikakaudella ja ihmiskeskeiseen kulttuuriin tai ajatteluun sinänsä (Malm, 2018). Tämä tarkoittaa siis nimenomaan sitä, että niillä, jotka ovat tuhon saaneet aikaan, on myös vastuu sen korjaamisessa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että koko ihmiskuntaa tulisi vaatia vastuuseen ekologisen kriisin aikaansaamisesta, vaan ennemmin niitä yhteiskuntia, taloudellisia organisaatioita ja ihmisryhmiä, jotka elävät ja toimivat ekologisesti kestävämmällä tavalla (Ulvila ja Wilén, 2017).

Seuraavassa osiossa vertailemme humanismin, posthumanismin ja ekologisen realismin ontologisia, epistemologisia ja aksiologisia lähtökohtia ekologisen realismin perusolettamuksiin ja tässä osiossa esiin tuomaamme kritiikkiin perusten.

Humanismi, posthumanismi ja ekologinen realismi vertailussa

Ekologisen realismia kehittelemällä tarkoituksemme ei ole hylätä humanistista tai posthumanistista ajattelua kokonaan, vaan ennemmin tuoda esille niiden vahvuudet ja heikkoudet esimerkiksi

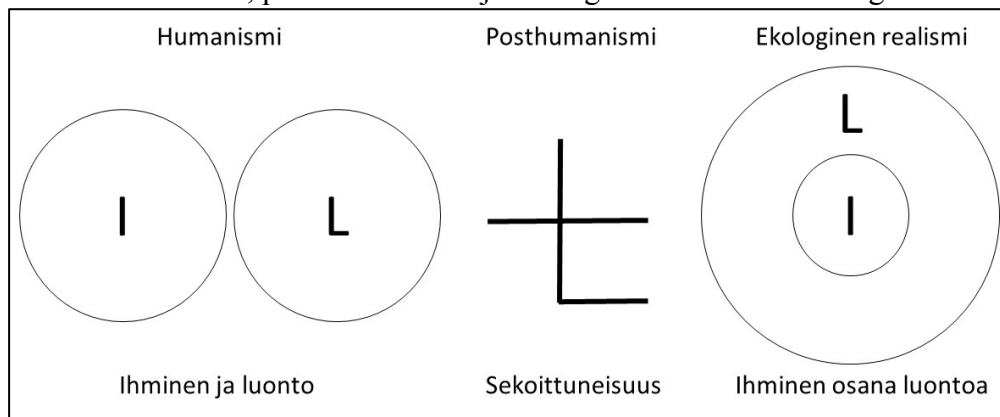
kestävän taloudellisen organisoitumisen näkökulmasta. Alla olevaan taulukkoon on koottu humanismin, posthumanismin ja ekologien realismin keskeiset erot ja yhtäläisyydet.

Taulukko 1. Humanismin, posthumanismin ja ekologisen realismin erot ja yhtäläisyydet

	Humanismi	Posthumanismi	Ekologinen realismi
Ontologia	Ihminen ja luonto	Ihmisen ja luonnon sekoittuneisuus	Ihminen osana luontoa
Epistemologia	Subjekti-objekti - dualismi	Toimijaverkot, hybridit ja koosteet	Osat ja kokonaisuudet
Aksiologia	Ihmisen erityisyys	Toimijoiden yhdenvertaisuus	Olentojen yhdenvertaisuus, erityisyys ja luontaisuus

Humanismin ja ekologisen realismin keskeinen ero on siinä, että ekologisessa realismissa ihmisen katsotaan olevan luonnon osa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ihmisten tekemisten tai tekojen seurauksien vaikutuksia pystyttäisi arvioimaan. Vaikka ihminen onkin ”luonnon seassa”, osana muuta luontoa, ei tämä kokonaisuus ole ontologisesti ”litteä”, vaan kullakin luonnon osalla on omat erityiset ja luontaiset tapansa olla olemassa ja myös oikeus lajityypilliseen elämään ja olemiseen.

Kuvio 1. Humanismin, posthumanismin ja ekologisen realismin ontologiset katsannot

Toisin sanoen vaikka posthumanistinen ajattelu sanoutuukin ansiokkaasti irti ihmiskeskeisyydestä ja dualismeista ylipäätään, on se osaltaan törmännyt esitettyihin analyttisiin ja toimijuuteen liittyviin ongelmiin, nimenomaan ekologisen kriisin tapauksessa. Mikäli emme pyri systemaattisesti tekemään analyttisiä tai normatiivisia erotteluja asioiden välillä, kuten elävä ja ei-elävä tai purkamaan sitä miten eri toimijat ja organisaatiot vaikuttavat ilmastonmuutokseen, on hyvin vaikea oikeuttaa esim. hiiliveron tai päästörajoitusten kaltaisia politiikkatoimia. Analyttiset erottelut toimijoiden välillä eivät kuitenkaan merkitse sitä, että ajattelumme olisi dualistista, vaan sitä, että asiat, olennot ja ilmiöt ovat laadultaan erilaisia, jolloin niiden ymmärtäminen ja analysoiminen vaatii erilaisia näkökulmia ja tarkastelutasoja.

Toisaalta myöskään hierarkiat eri olentojen ja objektien välillä eivät saa kadota, vaikka kaikkien olentojen olemassa oloa tuleekin luontokeskeisten periaatteiden mukaisesti kunnioittaa yhdenvertaisina (Heikkurinen ym., 2016). Näin ollen voimme sanoa, että kokonaisuus on osaa

tärkeämpi. Ekosysteemi tarvitsee osiaan, mutta ei kaikkia jatkuvasti. Osa taas tarvitsee aina kokonaisuuden: ihminen ei ole autonominen tai itsenäinen kokonaisuus, vaan tarvitsee ympärilleen ekosysteemien verkoston kukoistaakseen, kun taas ekosysteemit maapallolla eivät välttämättä tarvitse ihmisiä, mutta tarvitsevat vettä ja auringonvaloa.

Lyhyesti kiteyttäen, ekologinen realismi pyrkii sanoutumaan irti humanistisen perinteen ihmiskeskeisyydestä, mutta säilyttämään erityisyyteen, poliittisuuteen, ja normatiivisuuteen liittyvät katsantokannat. Toisaalta posthumanistisesta ajattelusta ekologinen realismi lainaa yhdenvertaisuuden periaatteen ja sekoittuneisuuden idean, mutta näkee ihmisen enemmän luonnon ja ekosysteemien osana, jolla on omat erityinen historiansa, luontaiset tapansa ja toimijuutensa suhteessa muuhun elonkehään. Lisäksi vaikka ekologinen realismi on ontologiansa puolesta holistinen, ei se sanoudu irti analyttisistä erotteluista eri toimijoiden ja niiden ominaisuuksien kohdalla.

Taloudellinen organisoituminen ekologisen realismin näkökulmasta

Kestävä taloudellinen organisoituminen, eli se kuinka tuotantoon ja kulutukseen liittyvät toimet ja käytännöt kussakin yhteisössä järjestetään ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväällä ja mielekkäällä tavalla, edellyttää ymmärrystä luonnosta. Ekologisen realismin kautta olemme pyrkineet kehittelemään luontokäsitystä, joka ei ole ihmiskeskeinen tai ihmisen erityisyyttä korostava, vaan enemmän elämän monimuotoisuutta tukeva ja ihmisen riippuvaisuutta muusta luonnosta painottava. Nämä ovat myös tekijöitä, joiden tulisi näkemyksemme mukaisesti olla kestävä taloudellisen organisoitumisen pohjana. Kuitenkin on hyvä pitää mielessä, että ekologinen realismi on luonteeltaan teoreettinen viitekehys, jonka pohjalta kestävä taloudellista organisoitumista voidaan kokeilla, tutkia ja harjoittaa. Paljolti samoin kuin Arne Naess (1989) kehottaa ihmisiä kehittämään omia ”ekosofioitaan”, myös ekologisen realismin pohjalta tapahtuva toiminta on luonteeltaan paikallista ja kontekstisidonnaista. Yksityiskohtaisten toimenpide-ehdotusten sijaan, ekologinen realismi asettaa esim. taloudelliselle toiminnalle kehyksen, jonka sisällä yksittäiset kestävyteen pyrkivät valinnat ja käytännönratkaisut tehdään. Kyseessä ei siis ole poliittinen toimintaohjelma tai –manifesti, vaan olemassa olevat ajattelutavat kyseenalaistava ja haastava tapa käsittää ja lähestyä taloudellista, tai laajemmin ihmistoimintaa, suhteessa muuhun luontoon.

Monimuotoisen elämän säilymisen kannalta avainasemassa ovat aikanamme energian ja luonnonresurssien kuluttamisten vähentäminen ja nyky-yhteiskuntien talouskasvulukosta irtautuminen (Joutsenvirta ym., 2016). Esimerkiksi ilman fossiilisten polttoaineiden valtavaa energiapanosta olisivat ihmisten aiheuttamat luonnon muutokset ja tuhot luultavasti jääneet huomattavasti pienemmiksi ja paikallisemmiksi (Hornborg, 2001; Malm, 2016). Emme voi luonnollisesti enää valita sitä, että jättäisimme jo hyödynnetyt fossiiliset polttoaineet käyttämättä, mutta voimme vielä vaikuttaa niihin, joita ei vielä ole käytetty. Sekä ilmastonmuutoksen että luonnon monimuotoisuuden kannalta on keskeistä – luonnontieteellisten tutkimusten perusteella – että ne fossiiliset polttoaineet, joita ei ole vielä kaivettu ylös maasta ja merestä, jätetään silleen niin kuin ne nyt ovat (Malm, 2018).

Toiseksi, jotta ihmiskunnan ekologinen jalanjälki palautuisi ajan mittaan kestävälle tasolle ja luonnon monimuotoisuus voidaan turvata ja sitä myöden myös elämän jatkuminen maapallolla, on energiankäyttöä ja luonnonresurssien kulutusta vähennettävä tuntuvasti niiden toimesta, jotka kuuluvat niin kutsuttuihin ylikuluttaviin luokkiin (Ulvila ja Wilén, 2017). Ei siis riitä, että esim. uusiutuvien energiamuotojen osuus kasvaa tai, että öljyperäiset muovipakkaukset vaihtuvat kartonkiin, vaan energiakäyttöä ja talouden materiaali-intensiivisyyttä on vähennettävä

kokonaisuudessaan. ”Ehtymätön” ja ”puhdas” energialähde olisi ehkä nopeasti ajateltuna hyvä asia ilmastonmuutoksen ja ihmiskunnan taloudellisen toimeliaisuuden kannalta. Samalla se olisi todennäköisesti valtava katastrofi muulle maapallon eliökunnalle, mikäli oletetaan, että ihmiskunnan luonnonresursseja ylikuluttavat edustajat (mt.) jatkavat samalla ”kehityksen” tiellä, kuin ovat tehneet erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Tämä on niin erityisesti sen takia, että ehtymätön energialähde mahdollistaisi laajamittaisen ja teollisen luonnonmuokkaamisen jatkumisen, mikä olisi todennäköisesti hyvin tuhoisaa maapallon muulle eliökunnalle ja ajan mittaan tietenkin myös ihmiskunnalle kokonaisuudessaan. Tätä vastoin, ekologisen realismin pohjalta toteutuva taloudellinen organisoituminen pohjautuisi nykyisen välineelliseen luontosuhteen ja talouskasvuun perustuvan teollisen ja korkean teknologian sivilisaation hallittuun purkamiseen ja uudelleen organisoimiseen (kts. Ruuska ja Heikkurinen, tulossa).

Miten sitten organisoida uudelleen talous, mikäli se ei voi perustua talouskasvulle ja materiaalisen vaurauden kerryttämiselle? Ekologisen realismin näkökulmasta ohjaavina periaatteina ovat tässä kohtaa olentojen yhdenvertaisuus, erityisyys ja luontaisuus. Ihmisen taloudellinen toiminta ei voi raivata tieltään muuta maapallon eliöstöä sillä laajuudella tai intensiteetillä kuin nyt. Se on yksinkertaisesti kestämatonta, koska se saattaa eliölajit, mukaan lukien ihmisen, suureen sukupuuttovaaraan. Ihmiset tarvitsevat monipuolista ravintoa, suojaa ja vaatteita ylleen sekä sosiaalista kanssakäymistä lajitoveriensa ja muun luonnon kanssa. Näitä voidaan pitää ihmiskunnan ensisijaisina tarpeina, jotka ovat toki riippuvaisia myös luontotyypistä ja ihmiskulttuurin laadusta (Ruuska ja Heikkurinen, 2018). Joka tapauksessa tarveperustaisen näkökulman avulla on mahdollista hahmotella rajoja ihmisten taloudelliselle toiminnalle sekä kestäväälle hyvinvoinnille suhteessa muuhun elonkehään nähden (Hirvilampi, 2015; Joutsenvirta ym., 2016). Ihmisellä voidaan katsoa olevan oikeus pellon raivaamiseen tullakseen toimeen. Tällä tavoin ihminen vie elintilaa muilta eliökunnan edustajilta, mutta hänen syynsä ovat oikeutetut, ihminen kun ei selviä hengissä ilman ruokaa. Kaikki elämä vaatii siis jonkun verran tappamista ja kuolemaa (Naess, 1989), mutta se mikä ratkaisee, ovat tarpeet tappamisen ja kuoleman takana. Siinä vaiheessa kun ihmisen taloudellisella toiminnalla ei ole enää mitään tekemistä esisijaisten tarpeiden kanssa, voidaan tämä toiminta kyseenalaistaa, koska se todennäköisesti valtaa turhaa tilaa muilta elonkehän asukeilta (Ruuska ja Heikkurinen, 2018).

Tarveperustaisen ajattelun mukaisesti huomio taloudellisessa organisoitumisessa paikantuu myös paikkaan, jossa ensisijaiset tarpeet voidaan tyydyttää. Kaupunkiympäristö tarjoaa toki monia virikkeitä ja mahdollisuuksia ihmisten väliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen, mutta ihmiset eivät voi kaupungissa tuottaa tarpeeksi ruokaa tai energiaa kaupunkielämän ylläpitämiseksi. Näin ollen, ekologisen realismin näkökulmasta kestävä taloudellinen organisoituminen tarkoittaa suurimmalle osalle ihmisistä paluuta maan äärelle ja omavaraisuuteen pohjautuvien paikallistalouksien kehittämistä. Se taas miten maalle palataan, määrittyy esimerkiksi teknologian määrän ja laadun kautta. Lähes kahdeksan miljardin ihmisen maailmassa, kestävä taloudellinen organisoituminen on hyvin vaikea, ellei mahdotonta, toteuttaa resurssi-intensiivisen teknologian korkean määrän avulla, mikä tarkoittaa toisaalta paluuta ”mataliin” teknologioihin, mutta myös lihaksilla tehdyn työn lisääntyvää määrää. Kestävyyteen ja kohtuuteen perustuvan elämän tavoitteena on näin ensisijaiset tarpeet tyydyttävä ja mielekäs elämä vähäisin resurssipanoksien.

Kokoavasti voi todeta, että ihmisen taloudellisella toiminnalla on rajat sekä fyysisessä että eettisessä mielessä, mikäli hahmotamme maailman luontokeskeisen ajattelun kautta. Tämä merkitsee ennen muuta sitä, että ihmisten tulee huomioida kokonaisuus, eli luonto, taloudellisessa toimeliaisuudessaan ja ottaa huomioon niiden ekosysteemien reunaehdot, joissa kulloinkin toimivat. Tämä voi kuulostaa vaikealta tehtävältä modernille ihmiselle, mutta tämän kaltaisen ajattelun on voinut katsoa olevan elinehto luontoperäisille ihmiskulttuureille ja alkuperäiskansoille (Steffen ym.,

2015; Salminen, 2017). Yhteistä näille luontokeskeisille tavoille organisoida yhteisön talous on ollut se, ettei luonto pelkisty niissä resurssivarastoksi, vaan se ymmärretään osien kokonaisuutena ja ihminen yhtenä osana tätä kokonaisuutta. Toisena yhdistävänä tekijänä niissä on toiminut ylisukupolvinen ymmärrys ja tieto siitä elin- ja luontoympäristöstä, jossa kyseinen yhteisö on elänyt. Aikamme ja historiallinen tilanteemme on tästä näkökulmasta erityisen traaginen, koska ajallemme on tyypillistä niin luonnollisten elinympäristöjen katoaminen teollisen maanmuokkauksen seurauksena kuin myös ylisukupolvisen luontotietouden asteittainen häviäminen kaupungistumisen ja elävästä luonnosta vieraantumisen seurauksena. Nämä seikat tekevät talouden kestävästä uudelleen organisoimisesta, maalle paluusta ja sinne uudelleen juurtumisesta osittain hankalaa, koska luontoympäristöihin liittyvän ymmärryksen ja tietouden syntyminen vie aikaa (Vadén, 2017).

Yhteenvedona on selvää, ettei ekologisen realismin kaltainen tapa hahmottaa maailmaa sovi yhteen olemassa olevien talousnäkemyksien tai vallitsevan teknis-taloudellisen kulttuurin kanssa. Tämä johtuu siitä, että talouskasvuun ja teknologisoitumiseen nojaava taloutemme on pakotettu laajentumaan aina vain uusille elämänalueille eikä se kunnioita esteitä tiellään (Ruuska, 2018). Näin olleen ekologisen realismin luontokeskeiset periaatteet ja arvot ovat jonkinlainen antiteesi modernille kestävämmälle taloudelliselle organisoitumiselle. Tahdomme myös tämän takia pidättäytyä tarjoamasta reformistisia toimenpide-ehdotuksia nykyiselle kasvutaloudelle juuri sen takia, että näkemyksemme mukaan luontokeskeinen taloudellinen organisoituminen ei ole mahdollista, mikäli taloudellisen lisäarvon kerryttäminen on yksi yhteiskunnan keskeisistä tavoitteista. Tätä vastoin pyrkimyksenämme on ollut vaihtoehtoisen luontokäsityksen ja luontokeskeisen periaatteiden hahmotteleminen, joiden pohjalta myös kestävä taloudellinen organisoituminen voisi tapahtua tulevaisuudessa.

Kirjoittajat:

Toni Ruuska (KTT) on tutkijatohtorina Helsingin yliopiston Maatalous-metsätieteellisen tiedekunnan taloustieteen osastolla. Väitöskirjassaan hän käsitteli kapitalismin, ekologisen kriisin ja nykypäivän korkeakoulutuksen välisiä kysymyksiä. MayflyBooks julkaisi hiljattain hänen väitöskirjaansa perustuvan teoksen *Reproduction Revisited: Capitalism, Higher Education and Ecological Crisis* (2019). Ruuska tutkii tällä hetkellä omavaraistalouteen siirtymistä sekä henkilökohtaisesti että Valtimolle perustettavan Omavaraopiston puitteissa. Kirjoittaja on saanut tukea tämän artikkelin kirjoittamiseen Maj ja Tor Nesslingin säätiöltä.

Kristoffer Wilén (KTM) viimeistelee väitöskirjaansa Hanken Svenska handelshögskolanissa. Hän yhdistää väitöstutkimuksessaan poliittisen ekologian, sosio-ekologisen taloustieteen sekä ympäristö- ja taloushistorian näkökulmia kestävyys, kulutuksen ja kohtuuden kysymyksiin.

Pasi Heikkurinen (KTT) toimii yliopistonlehtorina ja koulutusohjelmajohtajana Helsingin yliopiston taloustieteen osastolla, vierailevana lehtorina Leedsin yliopiston kestävyystutkimuksen instituutissa, ja kestävyys ja organisaatioiden dosenttina Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa. Heikkurinen on julkaissut kestävyysalan johtavissa aikakauslehdissä ja toimittanut teokset *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene* (2017), ja *Strong Sustainable*

Societies: Organising Human Activities on a Hot and Full Earth (2019) yhdessä Karl Johan Bonnedahlin kanssa. Hänen nykyinen tutkimuksensa tarkastelee kestävyiden fenomenologiaa. This research has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under the Marie Skłodowska-Curie grant agreement No 707652.

Lähteet

Archer, M., Bhaskar, R., Collier, A., Lawson, T. and Norrie, A. (1998). *Critical Realism: Essential Readings*. Oxon, Routledge.

Bannon, B. E. (2014). *From Mastery to Mystery: A Phenomenological Foundation for an Environmental Ethic*. Athens, Ohio University Press.

Bateson, G. (1979). *Mind and Nature: A necessary Unity*. New York, E. P. Dutton.

Benton, T. (1989). Marxism and Natural Limits: An Ecological Critique and Reconstruction. *New Left Review*, 178, 51-86.

Bettini, G., Karaliotas, L. (2013). Exploring the limits of peak oil: naturalising the political, de-politicising energy. *The Geographical Journal*. 179 (4), 331–341.

Barad, K. (2003). Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28 (3), 801-831.

Bhaskar, R. (1983). Materialism, teoksessa *A Dictionary of Marxist Thought*, Bottomore, T. (toim.), Oxford: Blackwell, 1983, 324)

Biro, A. (2009). *Denaturalizing Ecological Politics: Alienation from Nature from Rousseau to the Frankfurt School and Beyond*. Toronto, University of Toronto Press.

Bonnedahl, K. J. ja Caramujo, M. J. (2019). Beyond an absolving role for sustainable development: Assessing consumption as a basis for sustainable societies. *Sustainable Development*, 27(1), 61-68.

Bonnedahl, K. J. ja Heikkurinen, P. (2018). *Strongly Sustainable Societies: Organising Human activities on a Hot and Full Earth*. Lontoo ja New York, Earthscan, Routledge.

Böhm, S., Bharucha, Z. P., and Pretty, J. (2015). *Ecocultures: Blueprints for Sustainable Communities*. Oxon and New York, Routledge.

Coole, D. & Frost, S. (2010). *New Materialism: Ontology, Agency, Politics*. Durham, Duke University Press.

Crutzen, P.J. (2002). Geology of mankind. *Nature* 415, 23–23.

Crutzen, P.J. ja Stoermer, E.F. (2000) The Anthropocene. *Global Change Newsletter* 41: 17–18.

Ceballos, G., Ehrlich, P.R., Barnosky, A.D., García, A., Pringle, R.M., Palmer, T.M. (2015). Accelerated modern humaneinduced species losses: entering the sixth mass extinction. *Sci. Adv.* 1, e1400253.

Daly, H. E. (1996). *Beyond Growth*. Boston, Beacon Press.

Develennes, C. ja Dillet, B. (2018). Questioning New Materialisms: An Introduction. *Theory, Culture & Society* 35(7–8): 5–20.

Elder-Vass, D. (2015). Disassembling Actor-Network Theory. *Philosophy of the Social Sciences* 45 (1): 100–121.

Foster, J. B. (2000). Marx's Ecology: Materialism and Nature. New York, Monthly Review Press.

Foster, J. B. (2009). Ecological Revolution – Making Peace with the Planet. New York, Monthly Review Press.

Frow, J. (2010). Matter and Materialism: A Brief Pre-History of the Present. Teoksessa: Bennett, T. ja Joyce, P. (toim.). *Material Powers: Cultural Studies, History and the Material Turn*. Abingdon, Routledge, 25–37.

Foucault, M. (1970). *The Order of things: An Archaeology of the Human sciences*. New York, Vintage Books.

Foucault, M. (1984). What is Enlightenment? Teoksessa *The Foucault Reader*, Rabinow, P. (toim.). New York, Pantheon, 31–50.

Georgescu-Roegen, N. (1975). Energy and economic myths. *Southern Economic Journal*, 347–381.

Heidegger, M. (1977). *The Question Concerning Technology and Other Essays*. New York, Garland Publishing.

Heidegger, M. (1978), Letter on Humanism, teoksessa *Basic Writings: Nine Key Essays*, Krell Farrell, D. (käänt.). Lontoo, Routledge.

Hamilton, C. (2017). *Defiant Earth: the fate of humans in the Anthropocene*. New South Wales, Allen & Unwin Press.

Haraway, D. (2016). *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham, Duke University Press.

Heikkurinen, P., Rinkinen, J., Järvensivu, T., Wilén, K. ja Ruuska, T. (2016). Organising in the Anthropocene: an ontological outline for ecocentric theorising. *Journal of Cleaner Production* 113, 705–714.

Heikkurinen, P. (toim.). (2017). *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*. New York ja Lontoo, Routledge.

Hirvilammi, T. (2015). Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. *Sosiaali- ja terveysalan tutkimuksia*, 136.

Hornborg, A. (2001). *The Power of the Machine: Global Inequalities of Economy, Technology, and Environment*. Walnut Creek, AltaMira Press.

- Hornborg, A. (2016). *Global Magic: Technologies of Appropriation from Ancient Rome to Wall Street*. Houndmills, Palgrave Macmillan.
- Hornborg, A. (2017). Artifacts Have Consequences, Not Agency: Toward a Critical Theory of Global Environmental History. *European Journal of Social Theory* 20 (1), 95–110.
- Joutsenvirta, M., Hirvilammi, T., Ulvila, M. ja Wilén, K. (2016). *Talous kasvun jälkeen*. Helsinki, Gaudeamus.
- Ketola, T. (2008). A holistic corporate responsibility model: Integrating values, discourses and actions. *Journal of Business Ethics*, 80 (3), 419–435.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Cambridge, Harvard University Press.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network Theory*. Oxford, Oxford University Press.
- Latour, B. (2014). Agency at the time of the Anthropocene. *New Literary History*, 45, 1-18.
- LeCain, T. J. (2015). Against the Anthropocene: A Neo-Materialist Perspective. *International Journal for History, Culture and Modernity* 3 (1), 1-28.
- Malm, A. (2016). *Fossil Capital: The Rise of Steam Power and the Roots of Global Warming*. Lontoo ja New York, Verso.
- Malm, A. (2018). *The Progress of This Storm: Nature and Society in a Warming World*. Lontoo ja New York, Verso.
- Marx, K. ([1867] 2013). *Pääoma: poliittisen taloustieteen arvostelua. 1 osa*. Helsinki, Kustannusosakeyhtiö TA-tieto.
- Marx, K. ja Engels, F. ([1846] 1998). *The German Ideology*. New York, Prometheus Books.
- Naess, A. (1989). *Ecology, community and lifestyle*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Naess, A. & Sessions, G., (1984). *A Deep Ecology Eight Point Platform*, www.deepecology.org/platform.htm
- Oittinen, V. (2011). Tulevaisuuden etiikka Spinozan ja Linkolan välissä. *Tieteessä tapahtuu* 2, 11-16.
- Otter, C. (2010). Locating Matter: The Place of Materiality in Urban History. Teoksessa: Bennett, T. ja Joyce, P. (toim.). *Material Powers: Cultural Studies, History and the Material Turn*. Abingdon: Routledge, 38-59.
- Platon, (1999). *Teokset: Viides osa, Sofisti; Valtiomies; Timaios; Kritias; Filebos*. Helsinki, Otava.
- Purser, R.E., Park, C. ja Montuori, A. (1995). Limits to anthropocentrism: toward an ecocentric organization paradigm? *Academy of Management Review* 20, 1053-1089.
- Pylkkö, P. (2011). Marxin viherpäivityksen vakavasta uskottavuusvajeesta – Jukka

Heiskasen Marx-tulkinnan tarkastelua. Kustantamo Uuni, saatavilla: www.uunikustannus.fi.

Ruuska, T. (2018). *Reproduction Revisited: Capitalism, Higher Education and Ecological Crisis*. MayflyBooks, saatavilla: www.mayflybooks.org.

Ruuska, T. ja Heikkurinen, P. (2018). Väkipalsta ihmisen aikakaudella. *Tieteessä tapahtuu* 3, 11-16.

Ruuska, T. ja Heikkurinen, P. (tulossa). Elonkehä ei rahaa eikä teknologiaa kaipa: Kohti syvävireää ilmastoagenda. *Elonkehä*, 2/2019.

Salminen, A. (2017). *Kirjeitä tulevaisuudesta – Ääniä maapallon säästymisestä*. Helsinki, Siemenpuusäätö.

Soper, K. (1986) *Humanism and Anti-Humanism*. La Salle, Open Court Press.

Soper, K. (1995). *What is Nature? Culture, Politics and the Nonhuman*. Oxford, Blackwell.

Starik, M., Rands, G.P. (1995). Weaving an integrated web: multilevel and multisystem perspectives of ecologically sustainable organizations. *Academy of Management Review* 20, 908-935.

Steffen, W., Broadgate, W., Deutsch, L., Gaffney, O., Ludwig, C. (2015). The trajectory of the Anthropocene: The Great Acceleration. *The Anthropocene Review* 2, 81–98.

Taylor, C. (1992). *Sources of the Self*. Cambridge, Cambridge University Press.

Taylor, C. (2007). *A Secular Age*. Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press.

Toivanen, T. ja Peltari, M. (2017). Tämä ihmisen maailma? Planeetan hätätila, antroposeenikertomuksen kritiikki ja antroposeenin vaihtoehtoinen historia. *Tiede ja edistys*, 1(42), 6-35.

Uvila, M. ja Wilén, K. (2017). Engaging with the Plutocene: moving towards degrowth and postcapitalist futures. Teoksessa: Heikkurinen, P. (toim.). *Sustainability and Peaceful Coexistence for the Anthropocene*. New York ja Lontoo, Routledge, 119-139.

Vadén, T. (2017). Jälkisanat. Teoksessa *Kirjeitä tulevaisuudesta – Ääniä maapallon säästymisestä* Salminen, A. (toim.). Helsinki, Siemenpuusäätö.

Von Wright, G. H (1987) *Tiede ja ihmisjärki – Suunnitusyritys*. Helsinki, Otava.

Wapner, P. (2013). *Living Through the End of Nature: The Future of American Environmentalism*. Cambridge, MIT Press.

Waters, C.N., Zalasiewicz, J., Summerhayes, C., Barnosky, A.D., Poirier, C., Galuszka, A., Cearreta, A., Edgeworth, M., Ellis, E., Ellis, M., Jeandel, C., Leinfelder, R., McNeill, J.R., Richer, D., Steffen, W., Syvitski, J., Vidas, D., Wapner, M., Williams, M., An, Z., Grinevald, J., Odada, E., Oreskes, N. and Wolfe, A.P. (2016). The Anthropocene is functionally and stratigraphically distinct from the Holocene. *Science* 351(6269): aad2622-1–10.

Wendling, A. (2009). *Karl Marx on Technology and Alienation*. Lontoo, Palgrave Macmillan.

White, L. Jr. (1967). The Historical Roots of Ecological Crisis. *Science* 155, 3767, 1203-1207.

Wolfe, C. (2010). *What Is Posthumanism?* Minneapolis, University of Minnesota Press.